

2. Богуцький П. П. Поняття та ознаки права національної безпеки України. *Інформація і право*. 2018. № 3 (26). С. 84-93.
3. Глущенко О.О. Функція забезпечення безпеки держави в умовах воєнного стану. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 1. С. 53-56. doi:10.36695/2219-5521.1.2023.10.
4. Гбур З.В. Основні функції держави у сфері забезпечення економічної безпеки. *Актуальні проблеми державного управління*. 2017. № 2. С. 16-24.
5. Лемак О.В. Забезпечення національної безпеки як функція держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 38, Т. 2. С. 64-67.
6. Примуш Р. Б. Національна безпека як важливий чинник функціонування держави в умовах сучасних глобальних викликів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 7-8. С. 42-45. doi:10.32702/2306-6814.2022.7-8.42.
7. Соколов В.А. Класифікація, функції та завдання аналітичної діяльності в системі забезпечення національної безпеки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 16. С. 89-94.
8. Чорний В.С. Безпекові виміри націотворчих процесів українського суспільства. *Історико-політичні студії*. 2013. № 1. С. 88-94.
9. Шевченко М.М. Функції та завдання системи забезпечення національної безпеки України в сучасних умовах. *Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки*. 2014. № 3. С. 14-24.
10. Янчук А.В., Пригунов П.Я., Колесник В.Т. Формування основ нормативно-правового забезпечення національної безпеки України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 20. С. 84-88.

УДК 34

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2024.3.28>

УЛЬМЕР М.М.

ПОНЯТТЯ ПРАВА НА КАСАЦІЙНЕ ОСКАРЖЕННЯ ТА ЙОГО ЗМІСТ

THE CONCEPT OF THE RIGHT TO CASSATION APPEAL AND ITS CONTENT

Актуальність статті полягає в тому, що верховенство права та забезпечення кожному права на справедливий судовий розгляд у незалежному та неупередженому суді є однією із важливих складових вітчизняної доктрини правосуддя та метою реалізації Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів. Право звернення до судів вищих інстанцій з апеляційними та/або касаційними скаргами є важливою складовою судочинства в Україні. Згідно зі ст. 129 Конституції України однією з основних засад судочинства є забезпечення касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом. Таким чином, Конституція України закріплює гарантії перевірки в касаційному порядку судових рішень. Згідно з частинами першою, другою статті 55 Конституції України права і свободи людини і громадянина захищаються судом; кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Встановлене законодавством право на касаційне оскарження рішень адміністративних судів України є складовою права кожного на судовий захист, оскільки перегляд таких рішень в касаційному порядку гарантує відновлення порушених прав і охоронюваних законом інтересів людини і громадянина. Зроблено висновок, що право касаційного оскарження в адміністративному судочинстві – це гарантована державою сторонам та іншим особам, які

© УЛЬМЕР М.М. – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник (Науково-дослідний інститут публічного права) <https://orcid.org/0009-0008-7685-7728>

беруть участь у справі, а також особам, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та обов'язки особлива юридична можливість оскаржити судові рішення суду першої інстанції після його перегляду в апеляційному порядку, а також судові рішення суду апеляційної інстанції повністю або частково у встановлений для цього строк. Реалізація права на касаційне оскарження пов'язана з наявністю суб'єктивних (наявність певного кола суб'єктів, які мають право подати касаційну скаргу; наявність волевиявлення у зацікавленого суб'єкта реалізувати право касаційного оскарження), об'єктивних (наявність об'єкту перегляду, тобто судового рішення суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку, або судових рішень суду апеляційної інстанції) та формальних передумов (дотриманням суб'єктами оскарження процесуальних строків на звернення та процесуальної форми касаційної скарги).

Ключові слова: процесуальні строки, право касаційного оскарження, касаційна скарга, судові рішення, судові рішення, ухвала.

The relevance of the article lies in the fact that the rule of law and the guarantee of everyone's right to a fair trial by an independent and unresponsive judge is one of the important components of the criminal justice doctrine and the method of thoroughly implementing the Concept In order to establish a fair trial in Ukraine, the judiciary conforms to European standards. The right to appeal to higher courts for appeal and/or touching cases is an important part of justice in Ukraine. According to Article 129 of the Constitution of Ukraine, one of the main ambushes of judicial proceedings is to ensure that the decision of the court is subject to prejudice, in addition to the exceptions established by law. Thus, the Constitution of Ukraine enshrines guarantees for the review of court decisions in a case-by-case manner. In part, according to Article 55 of the Constitution of Ukraine, the rights and freedoms of individuals and citizens are protected by the court; Everyone is guaranteed the right to challenge a court decision based on the inactivity of state authorities, local self-government bodies, township and service officials. The law has established the right to challenge the decisions of administrative courts of Ukraine and the individual's right to judicial protection, since the review of such decisions in a cassational manner guarantees the renewal of violations of the rights and interests protected by law not even a huge man. It has been established that the right of causation in administrative proceedings is guaranteed by the state to the parties who take part in the justice, as well as to persons who did not take part in the justice, since the court ruled against them and rights, freedom, interests and both In particular, it is legally possible to overturn a court decision to a court of the first instance after its review in the appellate order, as well as a court decision to an appellate court completely or often in the statements for these lines. The implementation of the right to appeal is related to the presence of subjective (the presence of a number of subjects who have the right to file a claim; the presence of will in the subject to exercise the right to this is a shame), objective (obviousness to the object of re-examination , either a court decision to the court of the first instance after its review in the appellate order, or a court decision to the appellate court) and formal changes of mind (until the most recent subjects discredit the procedural lines for animal and procedural forms of cassation scum).

Key words: procedural lines, the right of causation, causation, court decisions, judicial decisions, praise.

Актуальність теми. Верховенство права та забезпечення кожному права на справедливий судовий розгляд у незалежному та неупередженому суді є однією із важливих складових вітчизняної доктрини правосуддя та метою реалізації Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів.

Право звернення до судів вищих інстанцій з апеляційними та/або касаційними скаргами є важливою складовою судочинства в Україні. Згідно зі ст. 129 Конституції України однією з основних засад судочинства є забезпечення касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом. Таким чином, Конституція України закріплює гарантії перевірки в касаційному порядку судових рішень.

Згідно з частинами першою, другою статті 55 Конституції України права і свободи людини і громадянина захищаються судом; кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. З цього приводу Конституційний Суд України у Рішенні від 25 грудня 1997 року N 9-зп у справі за зверненням жителів міста Жовті Води зазначив, що суд не може відмовити у правосудді, якщо ущемляються права і свободи громадян, інакше це було б порушенням права на судовий захист, яке згідно зі статтею 64 Конституції України не може бути обмежене [1].

Встановлене законодавством право на касаційне оскарження рішень адміністративних судів України є складовою права кожного на судовий захист, оскільки перегляд таких рішень в касаційному порядку гарантує відновлення порушених прав і охоронюваних законом інтересів людини і громадянина.

Виклад основного матеріалу. Право на касаційне оскарження врегульовано у ст. 211 КАСУ, згідно з якою сторони та інші особи, які беруть участь у справі, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та обов'язки, мають право оскаржити в касаційному порядку судові рішення суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку, а також судові рішення суду апеляційної інстанції повністю або частково, крім випадків, передбачених КАСУ. Ухвали суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку, а також ухвали суду апеляційної інстанції можуть бути оскаржені в касаційному порядку, якщо вони перешкоджають подальшому провадженню у справі. Заперечення проти інших ухвал можуть бути включені до касаційної скарги на судові рішення, ухвалені за наслідками апеляційного провадження.

Законодавець у ст. 211 КАСУ вживає термін «право на касаційне оскарження», однак його зміст не розкриває. Також не можна не звернути увагу й на те, що наукою адміністративного процесу недостатньо досліджено зміст терміну «право на касаційне оскарження».

Якщо звернутися до теоретичних надбань науки цивільного процесу, то можна зазначити, що зміст поняття «право на касаційне оскарження» також розглядається по-різному. Так, автори підручника «Цивільний процес України» за редакцією Голубєва Н.Ю., Харитоновна С.О. право касаційного оскарження розглядають як право на відкриття провадження в суді касаційної інстанції щодо перевірки законності рішень і ухвал суду першої та (або) апеляційної інстанцій, що набрали законної сили [2].

Наприклад М.І. Штефан вважає, що право касаційного оскарження – це право на порушення провадження в суді касаційної інстанції щодо перевірки законності рішень і ухвал суду, що набрали законної сили [3, с. 599].

Автори навчального посібника «Цивільний процес» за редакцією Ю.В. Білоусова право касаційного оскарження визначають як право на порушення діяльності суду касаційної інстанції з перевірки законності рішення суду першої та (або) апеляційної інстанції, що набрало законної сили [4, с. 243].

З наведених визначень ми можемо зробити висновок, що в них (визначення) право касаційного оскарження є тотожним такій процесуальній дії, як порушення діяльності суду касаційної інстанції. З цим, на нашу думку, не можна погодитися. Не можна ототожнювати право людини на звернення до суду касаційної інстанції з процесуальними діями, пов'язаними з порушенням (відкриттям) провадження.

Наприклад О.А. Тимошенко поняття право касаційного оскарження в цивільному процесі характеризує як передбачений цивільно-процесуальним законодавством комплекс правомочностей уповноважених суб'єктів на підготовку та подання касаційної скарги до суду касаційної інстанції щодо певного кола актів правозастосування судів першої та апеляційної інстанцій, що засноване на підставах неправильного застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права [5].

З цим визначенням також варто не погодитися. Право на касацію – це гарантований правом (Конституцією України) вид та міра можливої та дозволеної поведінки особи в адміністративному судочинстві.

З виникненням конкретних правовідносин суб'єктивні права реалізуються через правомочності (можливість діяти особисто; можливість вимагати певної поведінки; можливість звертатися до компетентних органів державної влади тощо). Тому не можна ототожнювати право на касацію з правомочностями, адже саме правомочності суб'єкта характеризують динаміку правовідносин, завдяки їх сукупності реалізується суб'єктивне право особи.

Варто підтримати С. Я. Фурсу, яка вважає, що право на касаційне оскарження являє собою гарантовану державою особам, які брали участь у справі, їх правонаступникам та особам, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їх права, свободи та обов'язки на можливість звернення до суду касаційної інстанції з метою перевірки законності рішень суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку та рішень, ухвал апеляційного суду, що набрали законної сили [6, с. 745].

Таким чином, С.Я. Фурса в основу розуміння права касаційного оскарження закладає певне суб'єктивне право, яке належить чітко визначеному колу суб'єктів, що гарантоване державою, та можливість звернення до суду касаційної інстанції відносно перевірки чітко визначеного переліку судових актів правозастосування. З огляду на це право касаційного оскарження являє собою певну можливість, що може бути реалізована шляхом відповідного волевиявлення, та яке в подальшому матиме правові наслідки відповідно до законодавства України [7, с. 110-111].

Таким чином, на нашу думку, право касаційного оскарження в адміністративному судочинстві – це гарантована державою уповноваженим суб'єктам особлива юридична можливість на звернення до Вищого адміністративного суду України задля перевірки законності та обґрунтованості судових рішень адміністративних судів першої та (або) апеляційної інстанції, які набрали законну силу.

Право касаційного оскарження може бути реалізоване за наявності певних передумов та підстав.

Як вважає С.В. Васильєв, підставою для порушення касаційного провадження, так само, як і для реалізації судом касаційної інстанції відповідного повноваження, є юридичний склад, сукупність процесуальних юридичних фактів. У теорії цивільного процесу цю сукупність процесуальних фактів підрозділяють на дві групи: передумови і умови права касаційного оскарження. До передумов права касаційного оскарження можна віднести наступні факти:

1) наявність об'єкта касаційного перегляду, тобто рішення, що набрало законної сили, або ухвала суду першої або апеляційної інстанції; 2) наявність у касатора статусу особи, яка бере участь у справі; 3) волевиявлення касатора.

Умовою права касаційного оскарження є активний процесуальний юридичний факт – дія: подача касаційної скарги особою, яка має на це право, що приводить до реалізації права касаційного оскарження [8, с. 263].

Не можна не погодитися з позицією С.В. Васильєва, що подання касаційної скарги є умовою права касаційного оскарження. На нашу думку, подання касаційної скарги є підставою реалізації права касаційного оскарження.

На нашу думку, право касаційного оскарження виникає у зацікавлених осіб з моменту прийняття остаточного судового рішення по справі, яке набрало законну силу.

Для того, щоб виникла необхідність реалізувати право на касаційне оскарження необхідна наявність цілого ряду передумов, до яких можна віднести суб'єктивні та об'єктивні чинники, які у своїй сукупності дозволяють реалізувати суб'єкту своє право на касаційне оскарження.

Під суб'єктивними чинниками касаційного оскарження слід розуміти: 1) наявність певного кола суб'єктів, які мають право оскаржити судові рішення адміністративного суду попередньої інстанції та подати касаційну скаргу; 2) наявність волевиявлення у зацікавленого суб'єкта реалізувати право на касаційне оскарження. Тобто мова йде про наявність волевиявлення суб'єктів, які мають право на касаційне оскарження реалізувати це право.

До об'єктивних чинників слід віднести наявність судового рішення, що набрало законної сили, або ухвала суду першої або апеляційної інстанції. Зі змісту ст. 221 КАСУ очевидно, що об'єктивні чинники права на касацію пов'язані з існуванням таких видів судових рішень, які приймають адміністративні суди інших інстанцій:

1) судові рішення суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку; 2) судові рішення суду апеляційної інстанції; 3) ухвали суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку, якщо вони перешкоджають подальшому провадженню у справі; 4) ухвали суду апеляційної інстанції можуть бути оскаржені в касаційному порядку, якщо вони перешкоджають подальшому провадженню у справі.

При цьому самостійним об'єктом оскарження може бути або все судові рішення, або його частина. Тобто судові рішення суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку або судові рішення суду апеляційної інстанції можуть бути оскаржені як у частині, так і у цілому.

Стосовно ухвал суду першої інстанції, після їх перегляду в апеляційному порядку та ухвал суду апеляційної інстанції, можуть бути оскаржені у касаційному порядку лише за умови, якщо вони перешкоджають подальшому провадженню у справі.

Зі змісту ч. 3 ст. 211 КАСУ випливає, що підставами касаційного оскарження є порушення адміністративними судами попередніх інстанцій норм матеріального чи процесуального права. Тобто не будь-яке судове рішення адміністративного суду може бути оскаржене у касаційній інстанції, а лише те, щодо якого існує сумнів в законності та обґрунтованості.

Таким чином, передумовами права касаційного оскарження в адміністративному судочинстві є наявність обставин (суб'єктивних, об'єктивних та формальних), які надають можливість звернення до Вищого адміністративного суду України про перегляд судового рішення на предмет його відповідності нормам матеріального та процесуального права.

Для відкриття касаційного провадження у конкретній справі недостатньо мати право касаційного оскарження, необхідно належним чином це право реалізувати, тобто дотриматися певних формальних чинників, наявність яких потягне за собою відкриття провадження у справі. У юридичній літературі такі чинники називають умовами реалізації права на звернення до суду.

Звернення до теоретичних напрацювань з цивільного процесу свідчить, що під належною реалізацією права на звернення до суду слід розуміти дотримання заявником встановленого процесуальним законом порядку звернення до суду з позовною заявою (заявою). Саме цей, встановлений законом порядок звернення до суду, отримав у теорії та на практиці найменування умови реалізації права на звернення до суду під умовами реалізації права [9].

Г.Л. Осокіна під умовами реалізації права на звернення до суду за захистом розуміє такі факти (обставини) процесуального характеру, які, на відміну від передумов виникнення, обумовлюють не виникнення права на звернення до суду, а лише належний (встановлений законом) порядок його реалізації. Оскільки у позивача (заявника) є право на звернення до суду, недотримання ним встановленого законом порядку його реалізації тягне за собою інші наслідки, ніж у випадку відсутності права на звернення до суду.

Таким чином, реалізація права касаційного оскарження неможлива без існування й формальних передумов, тобто фактів (обставин) процесуального характеру, які обумовлюють належний порядок реалізації касаційного оскарження. Зі змісту ст.ст. 212 та 213 КАСУ видно, що такими передумовами права касаційного оскарження є дотримання процесуальних строків та додержання процесуальної форми звернення до адміністративного суду касаційної інстанції.

Дотримання процесуальних строків права касаційного оскарження є однією з передумов його реалізації. Відповідно до ст. 212 КАСУ касаційна скарга на судові рішення подається протягом двадцяти днів після набрання законної сили судовим рішенням суду апеляційної інстанції, крім випадків, передбачених КАСУ, а в разі складення постанови в повному обсязі відповідно до ст. 160 КАСУ – з дня складення постанови в повному обсязі.

Таким чином, відповідно до ст. 212 КАСУ право касаційного оскарження може бути реалізоване протягом двадцяти днів після набрання законної сили судовим рішенням. У разі пропущення цього строку з поважних причин, адміністративний суд касаційної інстанції, за заявою особи, яка звернулася з касаційною скаргою, може поновити цей строк. При цьому протягом тридцяти днів з моменту отримання ухвали про залишення касаційної скарги без руху особа має право звернутися до суду касаційної інстанції з заявою про поновлення строків або вказати інші підстави для поновлення строку.

У разі, якщо касаційна скарга була подана після закінчення строку на касаційне оскарження і заявник не порушує питання про поновлення цього строку або у поновленні цього строку відмовлено, якщо підстави, вказані у заяві, визнані неповажними, адміністративний суд касаційної інстанції повертає касаційну скаргу особі, яка її подала. Про поновлення строку на касаційне оскарження або про залишення касаційної скарги без руху адміністративний суд касаційної інстанції постановляє відповідні ухвали (ст. 214 КАСУ).

Незалежно від поважності причини пропуску строку касаційного оскарження суд касаційної інстанції відмовляє у відкритті касаційного провадження у разі, якщо касаційна скарга прокурора, органу державної влади, органу місцевого самоврядування чи іншого суб'єкта владних повноважень подана після спливу одного року з моменту набрання оскаржуваним судовим рішенням законної сили (ч. 4 п. 3 ст. 214 КАСУ).

Висновки. У результаті проведеного аналізу права касаційного оскарження та умов його реалізації можна зробити такі висновки: 1) право касаційного оскарження в адміністративному судочинстві – це гарантована державою сторонам та іншим особам, які беруть участь у справі, а також особам, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та обов'язки особлива юридична можливість оскаржити судові рішення суду першої інстанції після його перегляду в апеляційному порядку, а також судові рішення суду

апеляційної інстанції повністю або частково у встановлений для цього строк; 2) реалізація права на касаційне оскарження пов'язана з наявністю суб'єктивних (наявність певного кола суб'єктів, які мають право подати касаційну скаргу; наявність волевиявлення у зацікавленого суб'єкта реалізувати право касаційного оскарження), об'єктивних (наявність об'єкту перегляду, тобто судового рішення суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку, або судових рішень суду апеляційної інстанції) та формальних передумов (дотриманням суб'єктами оскарження процесуальних строків на звернення та процесуальної форми касаційної скарги). Недотримання суб'єктом оскарження будь-якої з вищеназваних передумов тягне диференційовані правові наслідки: залишення заяви без руху або повернення касаційної скарги; 3) виникнення та реалізація права касаційного оскарження залежить від сукупності певних передумов до яких належать: а) суб'єктивні чинники, тобто: наявність певного кола суб'єктів, які мають право оскаржити судові рішення адміністративного суду попередніх інстанцій та подати касаційну скаргу, наявність волевиявлення у зацікавленого суб'єкта реалізувати право на касаційне оскарження; б) до об'єктивних чинників слід віднести наявність об'єкту перегляду – судового рішення, що набрало законної сили, чи ухвали суду першої або апеляційної інстанції, щодо яких існують сумніви в їх законності та обґрунтованості; в) до формальних чинників права касаційного оскарження входять дотримання процесуальних строків права на касацію та процесуальної форми касаційної скарги.

Список використаних джерел

1. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Суботи Артема Анатолійовича щодо офіційного тлумачення положень пункту 2 частини 1 статті 239 Цивільного процесуального кодексу України (справа про забезпечення апеляційного оскарження ухвал суду). Справа N 1-30/2010. Рішення № 12-рп/2010 від 28 квітня 2010 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-10>
2. Цивільний процес України: підручник / За ред. Є.О. Харитонов, О.І. Харитонов, Н.Ю. Голубевої. К.: Істина, 2011. 536 с.
3. Цивільний процес: Підручник для студ. юрид. спеціальностей вищих закладів освіти. Вид. 2-ге, перероб. та доп. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. 696 с.
4. Цивільний процес: навч. пос. / А.В. Андрушко, Ю.В. Білоусов, Р.О. Стефанчук, О.І. Угриновська та ін. За ред. Ю.В. Білоусова. К.: Прецедент, 2006. 293 с.
5. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV (з подальшими змінами) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2005. № 35-36, № 37. Ст. 446.
6. Цивільний процес України: академічний курс: (підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.); за ред. С.Я. Фурси. К.: Видавець Фурса С.Я.: КНТ, 2009. 848 с.
7. Тимошенко О.А.. Касаційне провадження в цивільному процесі України: дисерт. к.ю.н. 12.00.03. – цивільне право і процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Київ, 2012. 229 с.
8. Васильєв С.В. Цивільний процес України: навчальний посібник. К.: «Центр учбової літератури», 2013. 344 с.
9. Чучкова Н.О. Передумови виникнення та умови реалізації іноземними особами права на звернення до суду. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/SOC_Gum/Jursci.